

Mezioborová platforma pro studium výživy a metabolismu v sociálním a ekologickém kontextu (VÝSEK)

Tým:

doc. MUDr. Jan Gojda, Ph.D., Centrum pro výzkum výživy, metabolismu a diabetu, 3. lékařská fakulta, UK, Fakultní nemocnice Královské Vinohrady

doc. Mgr. Tereza Stöckelová, Ph.D., Sociologický ústav AV ČR

MUDr. Anna Ouřadová, Centrum pro výzkum výživy, metabolismu a diabetu, 3. lékařská fakulta, Univerzita Karlova, Fakultní nemocnice Královské Vinohrady

Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D., Sociologický ústav AV ČR

Mgr. et Mgr. Varvara Borisova, Fakulta humanitních studií UK, Sociologický ústav AV ČR

Mgr. Lukáš Senft, Fakulta sociálních věd UK, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

doc. RNDr. Monika Cahová, Ph.D., Institut klinické a experimentální medicíny, Centrum experimentální diabetologie

MUDr. Eliška Selinger, Státní zdravotní ústav a Ústav epidemiologie, 3. lékařská fakulta, UK

Východiska a cíle:

Výživa je základní lidská potřeba a právo. Na výživě jsme existenčně závislí, stravování zároveň představuje nejvýznamnější environmentální expozici látkám z vnějšího prostředí. Výživa, která není v rovnováze s potřebami organismu pro růst a obnovu tkání, pak představuje významný rizikový faktor pro rozvoj metabolických poruch, obezity či podvýživy. Stravování lidí, zemědělství a produkce potravin mají zároveň zásadní ekologický rozměr a dopady. Lidský metabolismus nelze vyčlenit z širších procesů, které zahrnují metabolismy dalších organismů – především střevního mikrobiomu i hospodářských zvířat. O lidské výživě a zdraví je proto třeba uvažovat v kontextu „planetárního zdraví“ a „One Health“.¹

V zemích globálního severu, a Česká republika není výjimkou, představují zásadní zdravotní výzvu metabolické choroby. Prevalence nadváhy a obezity dosahuje dnes v Česku až k šedesáti procentům populace a incidenční křivky přitom vykazují vzestupný trend. Obezita a její kardiometabolické a nádorové komplikace mají zdaleka největší podíl na chronické nemocnosti a úmrtnosti obyvatelstva a způsobují neudržitelně se zvyšující náklady na zdravotní péči. Společnost s vysokým výskytem chronických onemocnění a poruch postrádá také odolnost vůči novým patogenům a krizovým jevům nejen zdravotní povahy. To naposledy prokázala pandemie onemocnění Covid-19, která disproporčně postihla těžkým průběhem populace zatížené obezitou. Vývoj a implementace nástrojů ke zvládnutí metabolických poruch včetně pandemie obezity představuje tedy zásadní společenskou prioritu.

Nelze opomenout, že obezita a další metabolické poruchy nejsou pouze jevem zdravotním, ale mají řadu sociálních rozměrů a souvislostí. Rizikové faktory prostředí vykazují demografická a socioekonomická specifika. Totéž platí o preventivních a léčebných programech, které generují

¹ Whitmee, S. et al. 2015. Safeguarding human health in the Anthropocene epoch: report of The Rockefeller Foundation–Lancet Commission on planetary health, *Lancet* 386: 1973–2028; WHO. n.d. One Health. <https://www.who.int/health-topics/one-health>; Willett, W. et al. 2019. Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *Lancet*, 393: 447–92.

variabilní odpověď, podmíněnou nejenom jedincem, ale i strukturálními okolnostmi a možnostmi a širším milieu, ve kterém člověk žije. Obezita je přitom často společensky stigmatizována a interpretována jako selhání jednotlivce, a to i v lékařském prostředí.² Efektem takové stigmatizace může být nejen neschopnost vlastní stravování a metabolické zdraví účinně a udržitelně řešit, ale také nejrůznější formy poruch příjmu potravy a nezdravých dietních vzorců. Příčiny a možná řešení metabolických problémů tedy nelze pochopit bez popsání jejich dynamického společenského rozměru, který současná biomedicínská praxe málokdy reflektuje. A pokud tak činí, děje se to nejčastěji v hrubě zjednodušujících modelech „sociálních determinant zdraví“, které nezachycují řadu důležitých, kulturně specifických nuancí.³

Platforma VÝSEK si klade za cíl na půdorysu široké mezioborové spolupráce systematicky studovat sociální souvislosti stravování, výživy a metabolismu. Plánuje rozvíjet kvalitativní i kvantitativní výzkum v oblasti výživy a metabolismu s využitím různých populačních modelů a epidemiologických přístupů. Směřovat přitom plánuje také k výzkumu a poznatkům na bázi bioetnografie, která symetricky integruje biologické a sociální rozměry studovaných jevů a procesů.⁴

Platforma je koncipována jako akademická pracovní skupina. Postupy a výstupy spolupráce budou mít nejen akademickou povahu, ale budou mít ambici vstupovat i do širšího veřejného prostoru, včetně spolupráce s relevantními dotčenými skupinami. Dalšími výstupy bude příprava podkladů pro státní instituce a akademická pracoviště připravující preventivní a léčebné programy pro pacienty s metabolickými chorobami a poruchami výživy s cílem zvýšit efektivitu těchto intervencí.

Platforma vítá spolupráci s odborníky a odbornicemi na akademickém poli medicíny a veřejného zdraví, biomedicínského výzkumu, společenských a humanitních věd a s profesionály působícími na poli výživy a stravování. Platforma je otevřena spolupráci se studujícími ve všech stupních studia a také s odborníky a odbornicemi mimo akademickou sféru, stejně jako zástupcům zainteresované veřejnosti.

Okruhy tematického zaměření:

- Měnící se stravovací zvyklosti a biosociální adaptace a akceptance
- Biosociální faktory nezdravých stravovacích vzorců
- Nutriční gramotnost, překážky a výzvy zvyšování společenského povědomí o zdravém stravování
- Výzvy a překážky racionálních změn komplexních stravovacích systémů školního stravování
- Intestinální mikrobiom a metabolom ve společenském a kulturním kontextu
- Kontexty omezení orálního příjmu stravy, modelová populace pacientů se selháním střeva
- „Planetární zdraví“ a environmentální aspekty produkce potravin a stravování, včetně problematiky změn klimatu
- Společenské aspekty a souvislosti poruch příjmu potravy

V případě zájmu o spolupráci kontaktujte nás na emailu tereza.stockelova@soc.cas.cz.

² Talumaa, B. et al. 2022. Effective strategies in ending weight stigma in healthcare. *Obesity Reviews*, e13494

³ Yates-Doerr. 2020. Reworking the Social Determinants of Health: Responding to Material-Semiotic Indeterminacy in Public Health Interventions. *Medical Anthropology Quarterly*, 34, 3, 378–397.

⁴ Roberts, E., Sanz, C. 2017. “Bioethnography: A How-To Guide for the Twentieth Century”. In M. Meloni et al. (eds.): *The Palgrave Handbook of Biology and Society*. Springer: London.